

A Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium építésze

Paár Eszter Szilvia: *Wälder Gyula*

Budapest, Holnap Kiadó, 2020, 264 oldal

A Holnap Kiadó gondozásában megjelenő és a magyar építőművészet kiválóságainak életműveit bemutató, *Az építészet mesterei* című sorozat huszadik köteteként született meg Paár Eszter Szilvia művészettörténész *Wälder Gyula* című monográfiája.

A szerző a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának hallgatója, disszertációját Wälder Gyula (1884–1944) életművéből írja. Középiskolai tanulmányait az építész egyik fő művének számító Budai Ciszterci Szent Imre Gimnáziumban végezte. Paár Eszter Szilvia munkája mögött mélyreható és hosszú években mérhető kutatómunka áll. Többek között ezt támasztja alá az 1926-ban tervezett egri Szent Ferenc Otthon építéstörténetét leíró alfejezet is, amelyben értékes kutatómódszertani utalásokra lehetünk. Ezek a megjegyzések érzékeltetik, hogy a tudományos kutatás izgalmas nyomozói feladat, tele meglepetésekkel, fordulatokkal és megfejtendő rejtvényekkel.

A szerző Wälder Gyula építész jelenleg ismert minden jelentős művét részletesen elemzi, társadalom- és építészettörténeti szempontból egyaránt. Az épületek művészettörténeti leírása precíz, szakszerű, néhány helyen talán túlságosan részletező, ami természetes velejárója szokott lenni a kutató téma iránti rajongásának.

A kötet végjegyzetelt, bibliográfiát, névmutatót és egyoldalas angol nyelvű összefoglalót tartalmaz. Helynévmutatóval lehetett volna még bővíteni a mellékletet, ennek hiányát azonban ellensúlyozza, hogy minden épületnél konkrét helynévmegnevezés található. A művek jegyzékébe Wälder Gyula ötvenöt alkotása került, ezek közül csupán hét maradt tervlapon. A monográfiában csak egy megvalósult épületről – az 1920-as évek második felében épült komáromi Polgári Iskoláról (ma Petőfi Sándor Általános Iskola) – nincsen külön leírás, minden más alkotást elemez. Ennek okát maga a szerző indokolta meg, miszerint a komáromi épület tervei teljesen megegyeznek az egri Polgári Fiú és Leány Iskoláéval, ezért nem volt szükséges a komáromi iskolának önálló alfejezetet szentelni. Az utolsó fejezet forrásgyűjtemény, amely tulajdonképpen a melléklet részének tekinthető, és Wälder Gyula saját írásait tartalmazza az 1930-as és 1940-es évekből. Az építész értekezései többek között a magyar nemzeti művészet kialakulásával és városépítészeti kérdésekkel foglalkoznak. Az egyes művek elemzésénél is találunk szó szerint átvett, a korabeli sajtóból származó idézeteket, amelyek jól alátámasztják a szerző következtetéseit. Tehát a monográfia forrásgyűjteményként is használható.

Külön ki kell emelni a könyv színvonalas képanyagát, ugyanis mintegy száz archív fényképfelvétel, kilencvenkilenc tervlap, rajz és korabeli látványterv, továbbá több mint kétszáz, napjainkban készült fotó illusztrálja. Ez utóbbiak jelentős részét maga a szerző, valamint Thaler Tamás fotóművész készítette. Látványos megoldás, hogy néhány mai fénykép az archív felvételeknek megfelelő, közel azonos nézőpontból készült, így jobban érzékelhető az évtizedek során történt változások. Erre jó példa az 1936-ban tervezett budapesti Quirin-villa udvari homlokzatáról készült 1937-es fotó és annak mai, 2020-as megfelelője. Az archív fényképfelvételek közül ki kell emelni az építész saját villájának belső tereiről készült felvételeket és a Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium tornatermének izgalmas enteriőrjét, amelyek eredetije a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményében található. Egy szemet gyönyörködtető korabeli, magántulajdonban

Budai Ciszterci
Szent Imre
Gimnázium
(egykori
József Attila
Gimnázium),
enteriőr,
Villányi út 27.,
1986
© Fortepan,
adományozó:
Lechner
Nonprofit Kft.
Dokumentációs
Központ

lévő fotó a miskolci Zenepalota második emeleti hangversenytermének orgonáját ábrázolja. A képanyaggal kapcsolatban egyetlen, apró észrevétel: néhány, egykorú építészeti szaklapból átemelt terlap esetében homályos a kép, ezáltal az alaprajzokon nem olvasható ki az egyes helyiségek rendeltetése. A mai fotóknál pedig érdemes lett volna dátumot is feltüntetni, mert nem biztos, hogy mindegyik a kötet megjelenésének évében készült.

A kötetben jól nyomon követhető a kezdetben szecessziós terveket készítő, tehetséges építész útja a két világháború közötti, neobarokk stílusjegyeket viselő alkotásokon át egészen az 1930-as évek modern, letisztult formavilágáig. Az életutat felvázoló családtörténeti fejezetből sok érdekes adatot tudhatunk meg, amelyek meghatározó jelentőségűek Wälder Gyula későbbi pályaválasztására. A források szerint édesapja, Wälder Alajos építésztként dolgozott Hauszmann Alajos irodájában. Megtudhatjuk továbbá, hogy a budapesti Ferenc József Intézetben Wälder Gyula személyes jóbarátja és szobartársa Klebelsberg Kuno volt.

Az olvasó az első fejezetben tervpályázatokra beküldött kísérleti művekkel, elsőként egy 1905-ben rajzolt főúri fürdő tervével ismerkedhet meg. E kvalitásos pályázati alkotások is tanúskodnak az építész virtuóz rajzkész-

ségéről, amelyet már gyermekkorában fejleszteni kezdett festőművész nagybátyja, Hans Wälder útmutatása nyomán. A könyvben két gyermekkori rajzot is láthatunk az építőművész egykori rajzfüzetéből, amely a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményében található.

A megvalósult korai művek külön fejezetbe kerültek. Az 1910-es években felépült alkotások között egy meglepő adatot találunk: nem a balassagyarmati Palóc Múzeum, hanem egy kislakásos budapesti bérház Wälder első megvalósult műve (VIII. kerület, Alföldi utca 18.). Emellett megismerjük a Wekerletelepre tervezett háromféle tervpályázatot is. A monográfiában fővárosi munkái mellett az alábbi városok tervlapon maradt vagy megvalósult Wälder-épületeit tanulmányozhatjuk: Balassagyarmat, Balatonszemes, Besztercebánya (Banská Bystrica, Szlovákia), Borsodnádásd, Budakeszi, Eger, Gyöngyös, Kiskvárda, Komárom, Mezőnyárad, Miskolc, Nyíregyháza, Pozsony (Bratislava, Szlovákia), Resicabánya (Reșița, Románia), Sušak (ma: Rijeka része, Horvátország), Szeged, Szombathely, Szófia (Bulgária).

Az építész elsősorban a két világháború közötti neobarokk építészet legjelentősebb mesterének tartjuk, ezt igazolja a könyvben leírt jelentős számú, főként barokk formanyelvű építkezéssel. A budapesti neoba-

Budai Ciszterci
Szent Imre
Gimnázium
(egykori
József Attila
Gimnázium),
udvar,
Villányi út 27.,
1986
© Fortepan,
adományozó:
Lechner
Nonprofit Kft.
Dokumentációs
Központ

Budai Ciszterci
Szent Imre
Gimnázium
(egykori
József Attila
Gimnázium),
interiőr,
Villányi út 27.,
1986
© Fortepan,
adományozó:
Lechner
Nonprofit Kft.
Dokumentációs
Központ

rokk Wälder-épületeket tárgyaló fejezet elején a szerző értékes összegzést közöl a „két világháború közötti neobarokk-jelenség” jellegzetességeiről.

Fontos adalékokat olvashatunk arról, hogy az építész számára miért vált különösen kedvessé a barokk formakincs. Megtudhatjuk továbbá, hogy kedvelte a barokk provinciális formáját, amit igazolni látszik az is, hogy saját villája személyes tereinek kialakításakor a népi barokk formavilágból merített ihletet. Gazdag életművében egyaránt találunk szakrális alkotásokat (templom, rendház, zárda), lakóépületeket (magánvillák, lakóházak, bérházak), középületeket (oktatási intézmények, postahivatalok, múzeum, gyógyszertár, tűzoltó-laktanya, székház, zenepalota, követségi épület), szállodát, klubházat és ipari rendeltetésű építményt (víztorony). A legrészletesebb leírást az építész egyik főművéről, a budapesti Villányi úti ciszterci épületegyüttesről olvashatjuk. A szerző több, Wälder egyéni stílusára utaló díszítőelemet ismertet, amelyek rendszeresen visszatérnek alkotásain. Ezek közé sorolhatók például az egyenes záródású lantablakok, kosárvíves nyílások, virágokkal díszített vitézkötés-motívumok, vasos és áttört, ismétlődő elemekből álló műkö korlátok alkalmazása.

Ez alapján is igazolható, hogy a régi korok stílusáiból merítő mesterek saját formanyelvet hoztak létre a történeti elemek kombinációjából, nem másoltak egy-egy előképet, hanem virtuóz asszociációk révén átlényegítették azokat, saját koruknak megfelelő formába öntve. A művek elemzésénél kitűnik, hogy Paár Eszter Szilvia kitűnően tájékozódik az életmű egészében. A magyarországi ihlető forrásokat részletesen feltárta egy-egy kvalitásos épület esetében, azonban a modern stílusú művek előtti fejezetekben kevés alkalommal olvashatunk külföldi mintákról, előképekről, pedig valószínűleg Bécs barokk épített öröksége is mintaként szolgálhatott az építész számára.

Az utolsó fejezet az 1930-as évek „modern”, letisztult építészetének szellemében fogant műveket elemzi (Budapest, II. kerület, Napraforgó utca 2., a balatonszemesi Fürdőegyleti Klubház, a budapesti Foncière Biztosító Társaság Bem rakparti bérháza, a fővárosi Holitscher-ház és a Madách téri téglaházegyüttes). Ezek az épületek bizonyítják, hogy Wälder Gyula az új építészeti formanyelv befogadására is nyitott volt, ugyanakkor megfigyelhető az is, hogy a hozzá leginkább közel álló barokk formakincs egy-egy elemét továbbra is belecsempészte terveinek részleteibe. Új inspirációként jelentkezett az 1930-as években tervezett műveinél – itt főként a Madách téri téglaházegyüttesre utalunk – Fritz Höger (1877–1949) német építész munkássága. Nagyon érdekesek a Napraforgó utcai ház és a Foncière Biztosító Társaság homlokzatát díszítő, élesen előreugró, háromszög alakú kiszögellések: ezek radikálisan eltérnek Wälder korábbi formavilágától, amely inkább a lekerekített formákból, lágyabb profilú barokk elemekből építkezett. Ha az említett Fritz Höger megvalósult épületeit nézzük, találkozunk hasonlóan éles szögű formákkal (például a hamburgi Chilehaus esetében).

A szerző fontos adatokat közöl az épületek kivitelezési munkálatai során alkalmazott művészekről, mesteremberekről – például Markup Béla szobrászról –, amivel a monográfia további életművek kutatását segítheti. Emellett az egy-egy városban alkotó helyi építészekre, építőmesterekre (például az egri Márkus Béla és János építőmesterekre vagy az egri Nagy testvérekre) és iparművészeti alkotásokat készítő iparos mesterekre (többek között az egri Zachár Ferenc vagy Hermann Béla lakatosmesterekre) vonatkozó adatokat is szép számmal találhatunk. További fontos adalék, hogy olvashatunk több olyan neves építészről is, akik Wälder Gyula építészeti irodájában tevékenykedtek: például Rimanóczy Gyuláról (1903–1958), Heim Ernőről (1904–1980), Reischl Antalról (1916–1978) és Lauber Lászlóról (1902–1953). A monográfus szerint a két világháború között Wälder Gyula működött hazánk legnagyobb létszámú építészirodáját.

Kevés információt olvashatunk Wälder Gyula oktatói munkásságáról, pedig az Ókori Építéstan Tanszék tanársági feladatait látta el a budapesti Királyi József Műegyetemen 1905 és 1919 között, Nagy Virgil (1859–1921) építőművész vezetése mellett, majd 1923-tól önállóan vitte tovább neves és kiváló elődei örökségét. A Műegyetem, mint stílusformáló és útkeresést meghatározó közeg, az életmű további izgalmas részleteit mutathatja meg. Az oktatói szemléletére utaló megjegyzések közül talán az az elv jelenti leginkább az építész gyakorlati és elméleti munkájának legszebb ötvözetét, amellyel a hallgatókat a városkép tiszteltetére nevelte. Ezzel kapcsolatban jelmondata a mai kor építészeinek is programadó lehet: „Jegyzék meg jól, hogy az épület a helyszínen épül.”